

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра археології та етнології України

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

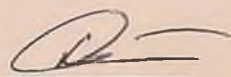
бакалавра

(освітній ступінь)

на тему: «Давні кельти : історіографічний аспект»

«Ancient Celts: a historiographic aspect»

Виконала: студентка денної форми навчання
напряму підготовки 6.020302 Історія
Пшебильська Катерина Дмитрівна

Керівник д.і.н., проф. Дзиговський О. М. 

Рецензент к.і.н. Охотніков С. Б.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 9 від 22 травня 2017 р.

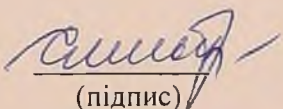
Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № 68 від 21.06. 2017 р.

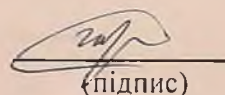
Оцінка здоб / B / 85
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК


(підпис)

Сминтина О.В.
(прізвище, ініціали)


(підпис)

Гребцова І. С.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2017

ш/к 429791

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Початок дослідження та витоки кельтського питання.....	9
Розділ 2. Давні кельти у дослідженнях зарубіжних істориків кінця XVI – початку XXI ст.....	21
Розділ 3. Наукові концепції та дослідження вчених пострадянського простору.....	33
Розділ 4. Вивчення кельтського питання на території сучасної України.....	42
Висновки.....	55
Список джерел та літератури.....	59

ВСТУП

Близькі по мові і культурі племена, відомі в історії під ім'ям кельтів (ця назва походить від стародавніх греків, римляни їх називали галлами), приблизно 3000 років тому розселилися майже по всій Європі. Їх перебування на континенті відзначено багатьма успіхами в області матеріальної культури, якими користувалися і їх сусіди. Рання європейська література, точніше фольклор, чимало почерпнула з пам'яток творчості цього древнього народу. Герої багатьох середньовічних оповідей – Тристан та Ізольда, принц Айзенхерц (Залізне серце) і чарівник Мерлін – всі вони були народжені фантазією кельтів. У їх героїчних сагах, записаних у VIII сторіччі ірландськими ченцями, фігурують казкові лицарі Грааля, такі, як Персіваль і Ланселот. Сьогодні досить мало пишеться про життя кельтів і ту ролі, яку відіграли вони в історії Європи. Більше пощастило їм у сучасній розважальній літературі, головним чином у французьких коміксах. Кельтів малюють, як і вікінгів, такими собі варварами в рогатих шоломах, любителями випити і поласувати кабанятиною. Нехай цей образ грубого, хоча і веселого, безтурботного дикуна залишиться на совісті творців нинішньої бульварної літератури. Сучасник кельтів Арістотель називав їх "мудрими і майстерними".

Зараз від кельтів-галлів залишилося небагато – ірландці, горяни Шотландії й деякі інші народи на північно-заході континенту. Але багато століть назад усе було інакше. Чи замислювалися ви коли-небудь, що загального між древньою назвою Франції – Галлія, Галісією в Іспанії, Галатією у Малій Азії, містом Галаті на Дунаю й Галичиною у Західній Україні? У свій час всі вони були покриті поселеннями й містами кельтів. Наводячи жах на всі древні народи, кельти захопили великі території.

Незважаючи на те, що історія кельтів тривалий час привертає увагу дослідників, ця важлива проблема, ключова для розуміння всієї етнокультурної історії регіону в III ст. до н. е. – I ст. н. е., досі остаточно не розв'язана. Ця

ситуація значною мірою обумовлена складним характером джерельної бази, яка включає писемні свідчення греко-римських авторів, археологічні матеріали культур давніх кельтів та населення, що зазнало кельтського впливу, кельтомовний ономастичний фонд тощо.

Кельтів сьогодні прийнято вважати не цілісним етносом, а радше лінгвістичною спільнотою, якій, до певної міри, були притаманні спільні культурні риси. На сьогоднішній день проблеми етногенезу, міграцій та формування етнічної ідентичності кельтів перебувають під пильною увагою науковців. Принципове значення для з'ясування цих проблем мають процеси міжетнічної взаємодії, які відбувалися за участі кельтів на широких теренах Європи. Групи кельтів, які змішувалися з автохтонним населенням, відігравали провідну роль в етнокультурних трансформаціях у регіоні, зокрема, в поширенні релігійних уявлень, традицій, форм соціального устрою, формуванні нових форм ідентичностей тощо. Водночас, чимало аспектів явища кельтизації Європи все ще потребують додаткового вивчення. Зокрема, історіографія кельтської спільноти на сьогодні нараховує сотні праць, від невеликих популярних статей, до ґрунтовних монографій. При цьому, в більшості праць відсутній історіографічний розділ. І це не дивно, адже, розмаїття літератури ставить дослідника у вельми непросту ситуацію групування літератури й здійснення її аналізу.

Об'єктом дослідження є історіографічний процес, присвячений давнім кельтам, які представляють собою етнолінгвістичну спільноту епохи античності. Частина праць про цю спільноту з'явилась вже в часи Давньої Греції і Риму й упродовж наступного часу їх кількість продовжувала невпинно поповнюватись.

Предметом дослідження є висвітлення історії кельтської спільноти авторами, які представляють різні хронологічні відрізки розвитку людського суспільства, і, відповідно, різні етапи формування і становлення наукового

сприйняття історико-культурної спадщини кельтських народів у історіографії нової та новітньої доби.

Мета дослідження полягає у тому, щоб розкрити історіографічний доробок дослідників, які з давнього часу й дотепер вивчали й вивчають роль і значення кельтського чинника в етнокультурному розвитку населення Європи та досліджують історію й культуру давніх кельтів.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних наукових завдань:

- проаналізувати джерельну базу дослідження та з'ясувати стан наукової розробки теми;

- визначити історичний феномен «кельтів» та охарактеризувати його місце в історіографічній спадщині;

- розглянути дискусійний характер кельтської проблеми та їх матеріальної та духовної культури в європейській історіографії;

- визначити час і характер просування кельтів на терени України, територію їх розселення та відображення цього процесу в історіографії;

- з'ясувати як в історичній літературі представлені обставини можливих контактів кельтів зі слов'янським населенням.

Хронологічні межі дипломної роботи охоплюють період з перших століть до нашої ери – часу фіксації кельтів на території Європи і появи перших праць з означеної тематики й до сьогодення.

Географічні межі роботи охоплюють широкий ареал представників історичної науки, які прямо або опосередковано торкалися кельтської проблематики. Головним чином це дослідники з різних країн Європи, науковці, що представляли радянську історичну науку, а також нинішні вчені з Росії, України, інших регіонів пострадянського простору.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному вивченні та теоретичному осмисленні історіографічного доробку з розвитку кельтських спільнот на території Європи, формуванню їхньої матеріальної і духовної

культури, дискусійних аспектів проблематики, особливостей їх історичного розвитку. Був підібраний, вивчений та систематизований значний пласт літератури різного походження та характеру, яка відображає історію та культуру давніх кельтів, здійснено систематизацію цих знань. Розглянуто погляди авторів та еволюцію наукових знань про соціальну організацію, військову справу та релігійні уявлення кельтської спільноти. Простежено як в історичній літературі відображений характер і особливості міграцій кельтів на території Європи та які українські землі потрапили в ареал розселення давніх кельтів. Визначені також основні дискусійні проблеми та погляди істориків на особливості процесів життєдіяльності давніх кельтів на теренах сучасної України, їх впливу на місцеве населення.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, які використовує історична наука. В основу дипломної роботи покладені принципи історизму та системності. Згідно з принципом історизму всі явища розглядаються в історичному розвитку, у зв'язку з конкретними умовами і обставинами їх існування. Принцип системності передбачає, що об'єкт дослідження повинен розглядатися як сукупність компонентів, які разом утворюють єдине ціле. В комплексі це визначає функціональне призначення усієї досліджуваної системи та її елементів, які при цьому є системами нижчого рівня. Будь-які вилучення чи зміни хоча б одного з компонентів призводять до зміни параметрів усієї системи. Принцип об'єктивності, використаний для оцінки явищ, дозволив проаналізувати різноманітні фактори, що впливали на них, визначали їхні особливості та характер змін в часовому вимірі. Це дозволило уникнути в дипломній роботі поглядів, суджень та висновків, що не спираються на наукові факти, а відтак несуть загрозу упередженого ставлення до тієї чи іншої події в історії кельтських народів. Пошук джерельного матеріалу здійснювався за допомогою методів бібліографічної евристики, а його опрацювання передбачало застосування загальнонаукових методів індукції, дедукції, аналізу

та синтезу. У дослідженні використовується порівняльно-історичний метод, зокрема, порівняння за аналогією. Так, з метою з'ясування того як в працях дослідників відображені особливості соціальної організації та релігійно-ідеологічних уявлень кельтських спільнот, нами проведені паралелі з іншими типологічно подібними спільнотами, які перебували на близькому до них рівні соціально-економічного розвитку. Також здійснений порівняльний аналіз етнокультурного розвитку окремих кельтських спільнот у межах досліджуваного ареалу на предмет його відображення в працях дослідників різних наукових шкіл і, відповідно, різних періодів часу. Як ці питання знайшли своє висвітлення в історичній літературі українських і зарубіжних вчених? Наше дослідження є міждисциплінарним за своїм характером і ґрунтується на застосуванні теоретико-методологічних підходів історії, історіографії, етнології та соціальної антропології. Крім того, воно включає елементи описового і ретроспективного методу, використані при роботі з великим обсягом літератури та її змістовим наповненням і змістовно-функціонального аналізу для характеристики тих поглядів, яких дотримувались автори праць.

Різноманіття методів дослідження, використаних при написанні дипломної роботи, дало можливість по-новому поглянути на проблематику досліджуваної теми.

Структура дипломної роботи обумовлена метою, завданням, характером дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків (основний текст – 58 с.) та списку використаних джерел та літератури (138 найменувань). Загальний обсяг роботи – 71 с.

У «Вступі» обґрунтовано актуальність теми дипломної роботи, визначено предмет та об'єкт, хронологічні рамки, мету та дослідницькі завдання, теоретико-методологічну основу дослідження, його наукову новизну. У першому розділі «Початок дослідження та витoki кельтського питання» проаналізовано стан розробки обраної теми у зарубіжній та вітчизняній

літературі. У другому розділі «Давні кельти у дослідженнях зарубіжних істориків кінця XVI – початку XXI ст.» подано огляд основних зарубіжних джерел, визначені їх класифікаційні ознаки та інформаційний потенціал для дослідження обраної теми. У третьому розділі «Наукові концепції та дослідження вчених пострадянського простору» проаналізований вплив природно-кліматичного фактору на процес етногенезу кельтів, формування матеріальної та духовної культури кельтів Центральної і Західної Європи, особливості поширення латенської культури, її специфіку та прояви. Четвертий розділ роботи «Вивчення кельтського питання на території сучасної України» присвячений особливостям просування кельтів на терени України, часу, етапам і особливостям міграції кельтських спільнот. Розглянуто взаємини кельтів із сусідніми народами та представниками археологічних культур. Приділена увага матеріальній та духовній культурі кельтів. Простежено складові природно-кліматичного чинника, що впливали на специфіку формування основ матеріальної та духовної культури кельтів, зокрема, в таких регіонах України як Закарпаття, Волинь, Галичина, Поділля і Північне Причорномор'я. У висновках викладені результати дослідження та узагальнення, яких було досягнуто в процесі написання дипломної роботи.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підводячи підсумки нашого дослідження, потрібно наголосити на певних висновках, що були зроблені у результаті роботи.

Уже дві тисячі років племена і народи, що об'єднуються під назвою кельти, привертають увагу істориків, лінгвістів, політиків, націоналістів, і, відповідно, загальну публіку. Істориків привертають, зокрема, внесок кельтів в матеріальний і культурний розвиток Європи, лінгвістів приваблює те, що кельти, за їхніми поняттями, розмовляли на архаїчному (або не обов'язково архаїчному) типі індо-європейської мови, віднесеним до середини I-го тис. до н. е.

Так, вважаємо доведеним факт, що найбільш надійними та релевантними щодо кельтської історії є свідчення греко-римських писемних джерел та іконографії, а також археологічні матеріали. Їхнє використання вимагає застосування міждисциплінарного підходу й залучення широкого комплексу методів історичної науки та спеціалізованого методологічного інструментарію, який є у розпорядженні історії й етнології. Усі інші групи джерел, включаючи сучасні географічні назви, фольклорну традицію, свідчення археогенетичних досліджень, можна використовувати лише як додаткові з огляду на порівняно пізній час їхньої документальної фіксації. Греко-римські джерела, які містять цінну інформацію щодо міграцій та політичної історії окремих груп кельтів, а також кельтомовних топонімів та етнонімів, можуть бути використані з урахуванням ідеологічних настанов античних авторів, їхньої схильності до схематизації та поверховості у висвітленні племен кельтів.

Наукове дослідження історії та культури давніх кельтів, яке здійснюється понад півтора століття, на всіх етапах свого розвитку зазнавало впливу політико-ідеологічних концепцій та стереотипів, пов'язаних із висвітленням образу «чужого». Підвалини сучасної рецепції кельтського минулого були

закладені авторами греко-римської традиції, які вбачали в кельтах войовничі племена, що становлять загрозу цивілізації, але, водночас, не зіпсовані її деморалізуючим впливом.

Такий підхід визначив захоплення кельтами в популярній культурі та використання їх образу в політичних доктринах нового та новітнього часу. У багатьох європейських країнах давніх кельтів проголошували або славетними предками сучасних націй та народів, або першими носіями ідеї об'єднаної Європи.

До середини ХХ ст. була сформульована класична схема історії давніх кельтів. Згідно з її положеннями, кельти становили цілісну етнічну групу, об'єднану спільною мовою, соціальними та релігійними інститутами й ототожнювану з носіями латенської археологічної культури. Нащадки давніх кельтів продовжували мешкати на Британських островах. На рубежі ХХ–ХХІ ст. ця концепція була поставлена під сумнів представниками напрямку «кельтоскептиків», які звернули увагу на її численні внутрішні суперечності.

В сучасній історіографії під «кельтами» прийнято розуміти насамперед носіїв кельтських діалектів, які не усвідомлювали спільного походження. Їхній зв'язок із латенською археологічною культурою міг бути як прямим, так і опосередкованим. Ревізія понять «кельти» і «латенська культура» вимагає переосмислення наявних уявлень про участь кельтських племен в етнокультурній історії Центральної та Південно-Східної Європи.

За час кельтологічних досліджень науковий дискурс пережив і хвилі «кельтоманії», і вплив політико-ідеологічних доктрин, і створення здавалося б, непорушної концепції етногенезу давніх кельтів, і нищівну критику, яка змусила цю концепцію переглядати. Одними з найбільш дискусійних питань у кельтології досі залишаються етнічна ідентичність та міграції давніх кельтів на сході Європи.

Роль Кельтської цивілізації в розвитку населення Західної, Центральної та Східної Європи до цього часу повністю не з'ясована. Однак дослідження, які

проводяться вченими з ХІХ століття дозволяють припускати, що час свого розквіту, який припадає на ІІІ-ІІ століття до н. е. вона охоплювала своєю політичною, торгово-економічною організацією та культурою практичну всю Західну, Центральну та Східну Європу.

Під впливом кельтської цивілізації розвивалися народи, які проживали на території Східної Європи, та зокрема України, тому вивчення всіх суспільно-політичних, економічних та релігійних процесів, що проходили за участю кельтів та під їх безпосереднім впливом дуже необхідне, особливо сьогодні, коли вчені починають вивчати процеси, які під кельтським впливом призвели до кристалізації староевропейського суспільства в котрому слов'яни і їх складова, предки українців, теж відігравали значну роль.

Наприкінці ХХ ст. в західноєвропейській (насамперед, британській) історіографії виник напрямок «кельтоскептиків», які здійснили наукову ревізію, і прагнули до заперечення самого факту існування кельтів як певної історичної реальності. Станом на сьогодні науковою спільнотою доведена односторонність такого підходу і, попри певні позитивні впливи на розвиток досліджень, все ж неспроможність у відстоюванні головних аргументів.

У новітній історіографії давніх кельтів розглядали як етногрупу, окремі частини (племена) якої в результаті масових міграцій розселилися від Ірландії до Туреччини. Історичним кельтам була притаманна латенська археологічна культура, своєрідність якої визначали «етнографічні» ознаки, серед яких інгумаційні поховання з багатим інвентарем, гончарна кераміка, латенський художній стиль і протоміські поселення oppida. Поступово в історіографії, а до певної міри й у масовій свідомості, утвердилось уявлення про кельтів як про «передвісників» єдиної Європи та прогресивний культурний авангард західної цивілізації. Ця ідея найбільше вплинула на вивчення східних кельтів у країнах «соціалістичного табору». Зокрема, вона призвела до виникнення полярних міграціоністських та автохтоністських концепцій. Лише в останні десятиліття намітився поступовий відхід від радикальних точок зору, який виявляється в

пошуках зваженого підходу до вивчення етнокультурного розвитку східної частини Європи, який би враховував роль як прибулих, так і автохтонних компонентів.

Виходячи із тієї кількості опрацьованих нами праць, які представляють історіографічну традицію кельтського питання, можна констатувати, що наявні в них твердження, гіпотези, теоретичні конструкції і аналіз різних пам'яток, дають підстави вважати, що кельти не були єдиним етносом, якому відповідала цілісна у своїх проявах археологічна культура. Уявлення про надплеменну єдність кельтів перебувало в зародковій стадії і ніколи не охоплювало всього кельтського ареалу. Незважаючи на цю обставину, у різних частинах Європи кельтська культура демонструє також і певну єдність, що виявляється в діалектній близькості, подібності соціальних інститутів, структур поселень, єдиній технологічній базі, а також відносній цілісності латенського художнього стилю, який визначають як «візуальну мову» континентальних кельтів. Як у західних, так і у східних кельтів спостерігаються схожі риси соціальної організації, що ґрунтувалися на відносинах особистої залежності, подібні військові традиції, звичаї та ритуали, практики ремісничого (насамперед, металургійного та металообробного) виробництва. Усе це, в сукупності з використанням близькоспоріднених діалектів, утворювало більш-менш цілісний комунікаційний простір, який дозволяє говорити про кельтів як про визначене історичне явище. Навіть незважаючи на те, що спільна ідентичність у всіх кельтських племен так і не встигла сформуватися.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашина Н. Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник / Н. Абашина, Д. Козак, Є. Синиця, Р. Терпиловський. – К.: Стародавній світ, 2012. – 366 с.
2. Алексеев В.-Античные и средневековые монеты Северного Причерноморья. Т. 3 / В. П. Алексеев, П. Г. Лобода. – Одесса: Полис, 2004. – 104 с.
3. Анохин В. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья / В. А. Анохин. – К.: Наукова думка, 1989. – 128 с.
4. Археологія Української РСР: У 3 т. / АН УРСР. Інститут археології / В.Д. Баран (голов. ред.). – К, 1971. – Т. 2: Скіфо-сарматська та антична археологія. – 504 с.
5. Балушок В.-Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія / В. Г. Балушок. – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2008. – 304 с.
6. Бандрівський Й.-Кельти на заході України / Й. Бандрівський, Я. Йосипишин / Україна в минулому. – К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства, 1997. – Вип.9. – С.8-16.
7. Биркхан Г. Кельты: история и культура / Гельмут Биркхан; пер. с нем. – М.: Аграф, 2007. – 512 с.
8. Бідзіля В. Історія культури Закарпаття на рубежі н. е. / В. І. Бідзіля. – К.: Наукова думка, 1971. – 182 с.
9. Бідзіля В. - Давні металурги Українських Карпат: Історико-краєзнавчі нариси / В. Бідзіля, Е. Балагурі та ін. – Ужгород: Карпати, 1978. – 125 с.
10. Боднарюк Б. Особливості християнізації кельтських племен і напрямки чернечого місіонерства у Західній та Центральній Європі в IV-X ст. (I) / Б. Боднарюк // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. праць. – Чернівці, 2003. – Том 2(16). – С. 22-23.
11. Бондаренко Г. Повседневная жизнь древних кельтов / Г. В. Бондаренко. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 396 с.

12. Брайчевский М.— Проблема кельтов в Северо-Восточном Прикарпатьи / В. Бидзиля, М. Брайчевский // ААС. – 1966. – Т. VIII. Fasc. 1-2. – С. 57-62.
13. Бромлей Ю. Этносоциальные процессы: теория, история, современность / Ю. В. Бромлей. – М.: Наука, 1987. – 333 с.
14. Бруяко И. О событиях III в. до н. э. в Северо-Западном Причерноморье (четыре концепции кризиса) / И. Бруяко // ВДИ. – 1999. – № 3. – С. 76-91.
15. Бруяко И. Кельто-италийский шлем из коллекции Белгород-Днестровского музея // Петербургский археологический вестник. – 1993. – № 7. – С. 78-80.
16. Виноградов Ю. Политическая история Ольвийского полиса. VII – I вв. до н. э. Историко-эпиграфическое исследование / Ю. Г. Виноградов – М.: Наука, 1989. – 288 с.
17. Габелко О. Кельтские миграции и образование новых государственных объединений на Балканах и в Малой Азии: некоторые аспекты сопоставления // Восточная Европа в древности и средневековье. Миграции, расселение, война как факторы политогенеза. XXIV Чтения памяти В.Т. Пашуто. Москва, 18-20 апреля 2012 г. Материалы конференции. – М., 2012. – С. 54-58.
18. Габелко О. О злокозненности Лукиана, или несколько реплик о колесницах азиатских кельтов / О. Л. Габелко // *Studia Historica*. – 2003. – Vol. III. – С. 74-82.
19. Габелко О. История Вифинского царства / О. Л. Габелко – СПб.: ИЦ «Гуманитарная академия», 2005. – 576 с.
20. Гаврилюк Н. Экономика Степной Скифии VI – III вв. до н. э. / Н. А. Гаврилюк; науч. ред. Б. А. Шрамко. – 2-е изд. – К.: Видавець Олег Філюк, 2013. – 712 с.
21. Галушка К. Кельтская Британия: племена, государства, династии с древности до конца XV века: Учебное пособие / К. Галушка – К.: Атика, 2005. – 324 с.
22. Гюйонварх К.-Ж. Кельтская цивилизация / К.-Ж. Гюйонварх, Ф. Леру; пер. с фр. – СПб, М.: Культурная инициатива, 2001. – 271 с.

23. Давня історія України в 3-х т. / НАН України Інститут археології – Т. 3: Слов'яно-руська доба. – К.: Наукова думка, 2000. – 695 с.
24. Датіті О. Огейн. Історія кельтів / Пер. Т. Бойко. – К.: Видавництво Жупанського, 2011. – 240 с.
25. Дейвіс Н. Європа. Історія / Норман Дейвіс; пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 1464 с.
26. Дзиговский А. Очерки истории сарматов Карпато-Днепровских земель / А. Н. Дзиговский. – Одесса: Гермес, 2003. – 240 с.
27. Диллон М. Кельтские королевства / М. Диллон, Н. Чедуик; пер. с англ. – СПб.: Евразия, 2002. – 511 с.
28. Дюваль П.-М. Кельты: первое европейское сообщество / П.-М. Дюваль // Курьер ЮНЕСКО. – 1976. – № 1. – С. 4-6.
29. Еременко В. «Кельтская вуаль» и зарубинецкая культура. Опыт реконструкции этнополитических процессов III-I вв. до н. э. в Центральной и Восточной Европе / В. Е. Еременко. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997. – 232 с.
30. Еременко В. Проблема кельто-скифских культурных контактов / В. Е. Еременко, В. Ю. Зуев // Скифия и Боспор. Археологические материалы к конференции памяти академика М.И. Ростовцева. – Новочеркасск, 1989. – С.110-112.
31. Етнічна історія давньої України. Колективна монографія / П. Толочко, Д. Козак та ін. – К.: Ін-т археології НАН України, 2000. – 280 с.
32. Зайцев Ю. Неаполь Скифский (II в. до н. э. – III в. н. э.) / Ю. П. Зайцев – Симферополь: Универсум, 2003. – 212 с.
33. Ідзьо В. Кельтська цивілізація на території України. Наукове видання / Віктор Ідзьо. – Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2015. – 356 с.
34. Казакевич Г. Кельтська теорія походження Русі: критичний огляд // Українознавство. – 2012. – № 2(43). – С. 155-159.

35. Казакевич Г. Балканські походи кельтів 279-277 рр. до н. е.: погляд з точки зору соціальної антропології // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2013. – Вип. 2(115). – С. 18-22.
36. Казакевич Г. Відгомін карників: військові традиції давніх кельтів на землях України, IV-I ст. до н. е. / Г. М. Казакевич. – К.: Темпора, 2008. – 112 с.
37. Казакевич Г. Давнє населення Наддністрянщини та його війни з Римською державою у II-I ст. до н. е. / Г. М. Казакевич // Воєнна історія Поділля та Буковини: Науковий збірник. – К.; Кам'янець-Подільський: Центральний музей Збройних Сил України, 2009. – С. 7-12.
38. Казакевич Г. Кельти за межами «кельтського світу»: моделі етнокультурної взаємодії на периферії латенської культури / Г. М. Казакевич // Археологія. – 2007. – № 4. – С. 87-96.
39. Казакевич Г. Кельти на землях України (III-I ст. до н. е.) / Г. М. Казакевич // Історичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 22-31.
40. Казакевич Г. Кельти на землях України: археологічна, мовна та культурна спадщина / Г. М. Казакевич. – К.: Видавець Сергій Наливайко, 2010. – 304 с.
41. Казакевич Г. Кельти: традиційна культура та соціальні інститути / Г. М. Казакевич. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 260 с.
42. Казакевич Г. М. Кельти в етнокультурних процесах Центральної та Східної Європи (III ст. до н. е. – I ст. н. е.) / Геннадій Михайлович Казакевич. – Дис. ... д-ра іст. наук: спеціальність 07.00.05 – етнологія. – Київ, 2015. – 434 с.
43. Казакевич Г. Кельтська «державна» у Фракії та її можливі зв'язки з Північним Причорномор'ям у III ст. до н. е. / Г. М. Казакевич // Етнічна історія народів Європи. – 2014. – Вип. 44. – С. 5-12.
44. Казакевич Г. Кельтське військове найманство елліністичної доби / Г. М. Казакевич // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – 2009. – Вип. 160-161. – С. 157-161.

45. Казакевич Г. Кельтський компонент в етнічних процесах на території України / Г. М. Казакевич // Етнічна історія народів Європи: Зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 28. – С. 5-13.
46. Казакевич Г. Кельтські етимології топонімів України в історико-етнологічних реконструкціях / Г. М. Казакевич // Етнічна історія народів Європи. – 2012. – Вип. 38. – С. 33-39.
47. Казакевич Г. М. Східні кельти: культури, ідентичності, історіографічні конструкції / Г. М. Казакевич; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 358 с.
48. Казакевич Г. Кельтські мотиви в історичних переказах Закарпаття / Казакевич Г. М. // Етнічна історія народів Європи: Зб. наук. праць. – Вип. 19. – К., 2005. – С. 25-30.
49. Казакевич Г. Пам'ятки латенської культури Закарпаття: проблеми хронології та етнічної атрибуції / Г. М. Казакевич // Праці Центру пам'яткознавства: Збірник наукових праць. – Вип. 24. – К., 2013. – С. 132-146.
50. Казакевич Г. Слов'яни й кельти: у пошуках історичного контексту мовних контактів / Г. М. Казакевич // Київська старовина. – 2012. – № 2. – С. 3-14.
51. Казакевич Г. Стародавні кельти: історична реальність чи історіографічна конструкція? // Етнічна історія народів Європи: Зб. наук. праць. – Вип. 23. – К., 2007. – С. 142-148.
52. Казакевич Г. “Мечі у них не менші, ніж дротики в інших народів, а наконечники дротиків більші, ніж мечі”: кельтська зброя у греко-римській іконографії та історіографії / Геннадій Казакевич // Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва. – 2016. – Вип. 1. – С. 60-72.
53. Казакевич Г. Кельтська спадщина Південно-Східної Європи: погляд лінгвіста. Рецензія на книгу: Фалилеев А. И. *Selecta Celto-Balkanica* / Александр Игоревич Фалилеев; Институт лингвистических исследований РАН. – СПб.: Нестор-История, 2012. – 228 с. / Г. Казакевич // Етнічна історія

- народів Європи. – 2013. – Вип. 41. – С. 142–145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2013_41_24
54. Казакевич Г. Дослідження мовного та культурного простору стародавньої Британії. (Рецензія на книгу "Мовно-культурний простір стародавньої Британії і субстратна передісторія англійської мови" / М. А. Болобан, Ю.Л.Мосенкіс, Д.І.Переверзєв, Р.І.Синишин. – К.; Умань, СПД Жовтий, 2009. – 68 с.) / Г. Казакевич // Етнічна історія народів Європи. – 2009. – Вип. 29. – С. 144–147. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2009_29_21
55. Капелюшний В. Етнічні спільноти та ідентичності в Європі епохи античності та раннього середньовіччя / В. П. Капелюшний, Г. М. Казакевич // Методологічні проблеми культурної антропології та етнокультурології. Збірник наукових праць. – К., 2011. – С. 270-291.
56. Капелюшний В. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст.) / В. П. Капелюшний, Г. М. Казакевич, Н. В. Чернищук – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 208 с.
57. Каришковський П. До питання про датування ольвійського декрету на честь Протогена / П. О. Каришковський // Археологія. – 1968. – Т. 31. – С. 45- 105.
58. Карышковский П. Древний город Тира. Историко-археологический очерк / П. О. Карышковский, И. Б. Клейман – К.: Наукова думка, 1985. – 159 с.
59. Каспарова К. Роль Юго-Западных связей в процессе формирования зарубинецкой культуры / К. В. Каспарова // СА. – 1981. – № 2. – С. 57-79.
60. Кельти. Науково-популярний блог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.npblog.com.ua/index.php/istoriya/kelti.html>
61. Козак Д. Проблема контактів давніх слов'ян та германців (поморсько-кльошова й ясторфська культури на Волині) / Д. Н. Козак // Археологія. – 2013. – №1. – С. 76-84.
62. Коллис Д. Кельты: истоки, история, миф / Д. Коллис; пер. с англ. – М.: Вече, 2007. – 288 с.

63. Котигорошко В. Верхне Потисся в давнину. 1000000 років тому / В. Г. Котигорошко. – Х сторіччя н.е. – Ужгород: Карпати, 2008. – 432 с.
64. Крушельницкая Л. Кельтский памятник в Верхнем Поднестровье / Л. Крушельницкая // КСИА. – 1965. – Вып. 105. – С. 119-122.
65. Крушельницкая Л. Латенская культура // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья: Энеолит, бронза и раннее железо / Балагури Э. и др. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 167-173.
66. Кузьмин А. Г. Об этнической природе варягов (к постановке проблемы) // Вопросы истории. – 1974. – № 11. – С. 54–83.
67. Кузьмин А. Об этнической природе варягов (к постановке проблемы) // Варяги и Русь. В 2-х частях. – 2-е изд. – М.: НП ИД «Русская панорама», 2004. – С. 576-620.
68. Куланж Ф. История общественного строя древней Франции. Т. 1: Римская Галлия: Пер. с фр. – СПб.: Типо-литография Альтшулера, 1901. – 403 с.
69. Кухаренко Ю. Распространение латенских вещей на территории Восточной Европы / Ю. В. Кухаренко // СА. – 1959. – № 1. – С. 31-51.
70. Ластовський В. Кельти: традиційна культура та соціальні інститути. – К. : Фітосоціоцентр, 2006. – 260 с.; карт.; іл. / В. В. Ластовський. // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». – Вип. 100. – Черкаси, 2007. – С. 189–190.
71. Леві-Строс К. Структурна антропологія / К. Леві-Строс; пер. з фр. – К.: Основи, 2000. – 387 с.
72. Ливий Тит. История Рима от основания Города / Пер. В. М. Смирин. – М.: Наука, 1989. – 546 с.
73. Мак-Кензи А. Кельтская Шотландия / А. Мак-Кензи; пер. с англ. С. В. Иванов. – Москва : Вече, 2008. – 336 с.
74. Маккалох Дж. Религия древних кельтов / Дж. Маккалох; пер с англ. С. Евтушенко. М.: ЗАО Центрополиграф, 2004. – 336 с.

75. Максимов Є. Про перебування кельтів в Україні / Є. В. Максимов // Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячолітті н. е.: Зб. наук. пр. – К.; Львів, 1999. С. 143–150.
76. Мачинский Д. Кельты на землях к востоку от Карпат / Д. Мачинский // Кельты и кельтские языки / Отв. Ред. М.А. Тиханова. М., 1974. – С. 31–41.
77. Минц Л. В поисках кельтов / Л. Минц // Вокруг света. – М., 1992. – № 1. – С. 42-48.
78. Монгайт А. Археология Западной Европы. Бронзовый и железный века / А. Монгайт – М.: Наука, 1974. – 408 с.
79. Наулко В. Історико-етнографічне районування та етнографічні групи українського народу / В. І. Наулко // Культура і побут населення України. – К.: Либідь, 1993. – С. 25-31.
80. Мойсей А. Рецензія на монографію: Казакевич Г. Східні кельти: культури, ідентичності, історіографічні конструкції / Геннадій Казакевич. – Київ-Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 358 с. // АПСНІМ. – 2015. – № 1 (5). – С. 99-100.
81. Мосионжник Л. А. Антропология цивилизаций [Текст] : курс лекций / Л. А. Мосионжник; ред. И. В. Манзура. – 2-е изд., перераб. – Кишинёв : Высш. Антропологическая Шк., 2006. – 468 с.
82. Островерхов А. Браслети «кельтського» типу із пам'яток України III-I ст. до н. е. й деякі питання історії античного склярства / А. С. Островерхов // Старожитності степового Причорномор'я і Криму. – 2007. – Том 14. – С. 139-193.
83. Пап С. Історія Закарпаття: В 3 т. / С. Пап. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – Т. 1. – 560 с.
84. Папакін А. Відгомін карниксів: Військові традиції давніх кельтів на землях України, IV–I ст. до н.е. / Г. Казакевич. – К.: Темпора, 2008. – 112 с. [Електронний ресурс] / Артем Папакін. – Режим доступу: <http://www.ucrainarma.org/materiali/kazakevich-g-vidgomin-karniksiv.html>

85. Пачкова С. Зарубинецкая культура и латенизированные культуры Европы / С. П. Пачкова. – К.: Б. в., 2006. – 372 с.
86. Подгаец А. Кельты: что мы знаем о них / А. Подгаец, М. Дубровина. – Пермь: ПГУ, 1998. – 99 с.
87. Подосинов А.В. Римские географические источники: Помпоний Мела и Плиний Старший. Тексты, перевод, комментарий. – М.: Индрик, 2011. – 506 с.
88. Полибий. Всеобщая история. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2004. – 576 с.
89. Приходнюк О. Археологічні пам'ятки Середнього Подніпров'я VI-IX ст. н. е. / О. М. Приходнюк– К.: Наукова думка, 1980. – 151 с.
90. Раев Б. Бронзовая посуда эпохи позднего латена в Сарматии / Б. А. Раев // Античный мир и археология. – 1993. – Вып. 9. – С. 160-175.
91. Рахно М. Кельтизми кримсько-готської мови / М. Ю. Рахно // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – Випуск 39. – С. 232–239.
92. Рис А. Наследие кельтов. Древняя традиция в Ирландии и Уэльсе / А. Рис, Б. Рис; пер. с англ. – М.: Энигма, 1999. – 480 с.
93. Росс А. Повседневная жизнь кельтов в языческую эпоху / А. Росс; пер. с англ. – СПб.: Евразия, 2004. – 288 с.
94. Росс Э. Кельты – язычники. Быт, религия, культура / Энн Росс. – Москва: Центрполиграф, 2005. – 255 с.
95. Рудич Т. Роль населення черняхівської культури у формуванні антропологічного складу слов'янської людності / Т. А. Рудич // Археологія. – 2007. – № 3. – С. 47-57.
96. Т. Антропологічний склад населення могильника черняхівської культури Чернелів-Руський / Т. А. Рудич // Археологічні відкриття в Україні 2002-2003 рр.: Зб. наук. праць. – Вип. 6. – К., 2004. – С. 388-396.
97. Рыбаков Б. Язычество Древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М.: София, Гелиос, 2001. – 744 с.

98. Рыбаков Б. Язычество древних славян / Б. А. Рыбаков. – М.: Наука, 1981. – 608 с.
99. Седов В. Славяне и кельты (по данным археологии) / В. В. Седов // История, культура, этнография и фольклор славянских народов: IX Международный съезд славистов: Доклады советской делегации. – М., 1983. – С. 97-107.
100. Седов В. Славяне. Историко-археологическое исследование / В. В. Седов. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 624 с.
101. Симоненко А. В. Кельто-италийские шлемы на территории Восточной Европы / А. В. Симоненко // Памятники бронзового и раннего железного веков Поднепровья / Межвуз. сб. науч. тр. Днепропетровск, 1987. – С. 104–113.
102. Сицилийский Диодор. Историческая библиотека / Пер. В. В. Латышев, М. Е. Сергеенко, В. М. Строгеецкий, О. П. Цыбенко, А. Г. Алексанян, И. А. Алексеев, Г. А. Таронян, О. А. Васильева, М. Огинский, В. В. Вертоградова, Д. В. Мещанский, Agnostik. – Самиздат, 2012. – 750 с.
103. Скляренко В. Г. Русь і варяги. Історико-етимологічне дослідження / В. Г. Скляренко. – К., 2006. – 116 с.
104. Страбон. География (В 17 книгах) / Пер., ст. и коммент. Г. А. Стратановского. Под общ. ред. С. Л. Утченко. Ред. пер. О. О. Крюгер. – Л.: Наука, 1964. – 957 с.
105. Стрижак О. Кельти й Україна / О. С. Стрижак // Україна. Наука і культура. Щорічник. – 1989. – Вип. 23. – С. 266-277.
106. Стрижак О. С. Етнонімія Птолемеєвої Сарматії. У пошуках Русі / О. С. Стрижак / Відп. ред. О. Б. Ткаченко. – К., 1991. – 224 с.
107. Тацит Корнелий. Сочинения в двух томах. Том I. Анналы. Малые произведения. Изд. 2-е, стер. Том II. История. Изд. 2-е, испр. и перераб. Изд. подг.: Том I: А. С. Бобович, Я. М. Боровский, М. Е. Сергеенко. Том II: Г. С. Кнабе, И. М. Тронский, А. С. Бобович, Е. П. Ореханова. – СПб.: Наука, 1993. – 744 с.

108. Тиханова М. Кельтская проблема в современной археологии / М. Тиханова // Кельты и кельтские языки / Отв. Ред. М.А. Тиханова. – М., 1974. – С. 5-13.
109. Тищенко К. Іншомовні топоніми України: Етимологічний словник-посібник / К. М. Тищенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010.
110. Тищенко К. Кельтські етимології. I. Етнос (1) / К. М. Тищенко // Мовознавство. – 2003. – № 4. – С. 3-16.
111. Тищенко К. Кельтські назви селищ на витоках річок України / К. М. Тищенко // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 5-6. – С. 63-73.
112. Тищенко К. Кельтські назви селищ на витоках річок України / К. М. Тищенко // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – С.87-96.
113. Тищенко К. Мова про довге співжиття з кельтами / К. М. Тищенко // Урок української. – 2004. – № 5-6. – С. 12-19.
114. Тищенко К. Мовні контакти: свідки формування українців / К. М. Тищенко. – К.: Аквілон-Плюс, 2006. – 416 с.
115. Тищенко К. Про кельтську спадщину деревлян / К. М. Тищенко // Україна. Наука. Культура. – 2004. – № 32. – С. 150-179.
116. Тищенко К. Відродження кельто-слов'янської концепції Олексія Шахматова: нові факти мови й історії / Тищенко К. М., Казакевич Г. М. // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2013. – Вип. 59. – С. 143-154.
117. Толочко П. Київська Русь / П. П. Толочко – К.: Абрис, 1996. – 360 с.
118. Трейстер М. Кельти в Північному Причорномор'ї / М. Ю. Трейстер // Археологія. – 1992. – № 2. – С. 37-50.
119. Фалилеев А. Кельты на Украине: данные языка / А. И. Фалилеев // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2007. – Вип. 354-355. Слов'янська філологія. – С. 67-69.

120. Филип Я. Кельтская цивилизация и её наследие / Ян Филип; пер. с чешск. – Прага: Новые горизонты, 1961. – 215 с.
121. Фомин М. «И престол его утвердится правдою». Концепция «праведного правления» в Древней Ирландии / М. Фомин // *Parallels between Celtic and Slavic. Studia Celto-Slavica 2.* – Moscow, 2009. – P. 21-41.
122. Фукидид. История. – Л.: Наука, 1981. – 543 с.
123. Цветков С. Поход русов на Константинополь в 860 году и начало Руси / С. Цветков. – СПб.: Изд-во «Русско-Балтийский информационный центр “БЛИЦ”», 2010. – 284 с.
124. Цезарь Юлий. Записки о Галльской войне. – М.: ЛитРес, Правообладатель: Public Domain, 2011. – 406 с.
125. Цезарь Юлий. Записки о Галльской войне. Гражданская война. Александрийская война / Гай Юлий Цезарь; [вступ. ст., пер. и коммент. М. М. Покровского]. – М.: Эксмо, 2008. – 400 с.
126. Шелухін С. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. З орієнтовною картою / С. Шелухін. – Прага: «Слов'янський відділ» при друкарні А. Fišer, Stašnice, 1929. – 128 с.
127. Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів / С. Шелухін. – Дрогобич: Бескид, 1992. – 249 с.
128. Шелухін С. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. З орієнтовною картою. – Прага, 1929.
129. Шелухін С. Чи то ж критика? (з приводу рецензії В.Щ. на розвідку С. Шелухина «Звідки походить Русь?») // *Літературно-науковий вісник.* – 1931. – Річник ХХХ. – Т. CV. – Книжка III. – Березень. – С. 233–239.
130. Широкова Н. Древние кельты на рубеже старой и новой эры / Н. С. Широкова – Л.: ЛГУ, 1989. – 224 с.
131. Широкова Н. Культура кельтов и нордическая традиция античности / Н. С. Широкова. – СПб: Евразия, 2000. – 352 с.

132. Широкова Н. С. Культ богинь – Матерей у древних кельтов / Н. С. Широкова // Сборник научных статей к 70-летию со дня рождения проф. Э.Д. Фролова. – Санкт-Петербург, 2003. – С. 312–331.
133. Широкова Н. С. Мифы кельтских народов / Н. С. Широкова. – Москва : АСТ, Астрель, Транзиткнига, 2004. – 432 с.
134. Шкунаев С. Кельты в Западной Европе в V-I вв. / С. В. Шкунаев // История Европы. С древнейших реформ до наших дней: В 8 т. / АН СССР Ин-т всеобщей истории и др. – Т. 1: Древняя Европа. – М., 1988. – С. 492-503.
135. Шкунаев С. Община и общество западных кельтов / С. В. Шкунаев – М.: Наука, 1989. – 192 с.
136. Щукин М. На рубеже эр: Опыт историко-археологической реконструкции политических событий III в. до н. э. – I в. н. э. в Восточной и Центральной Европе / М. Б. Щукин. – СПб.: Фарн, 1994. – 324 с.
137. Щукин М. Черняховская культура и явление кельтского ренессанса // Краткие сообщения института археологии. – 1973. – Вып. 133. – С. 17-23.
138. Янко М. Топонімічний словник України. Словник-довідник / М. П. Янко. – К.: Знання, 1998. – 432 с.